

A *VENIRE CONTRA FACTUM PROPRIUM* TILALMÁNAK ÉRVÉNYESÜLÉSE A HÁZASSÁGI VAGYONJOGI SZERZŐDÉSSEL ÖSSZEFÜGGŐ JOGVITÁKBAN

FAJTAI Krisztina
PhD-hallgató (PTE ÁJK)

„Mért szabtal hát határt önfiad között;
Ládd-é már egymástól mind megkülönözött.
Az enyim, a tied mennyi lármát szűle,
Miolta a miénk nevezet elűle.”
CSOKONAI VITÉZ Mihály: *Az estve* (1794) – részl.

1. Vitaindító bevezetés

A szakirodalomban – szemben a bírói gyakorlattal – nincs egységes álláspont abban a tekintetben, hogy speciális normatív rendelkezés hiányában milyen jogkövetkezmény levonására van mód abban az esetben, ha a fél – a jelen esetben: az egyik házastárs – a jogait olyan korábbi magatartásával ellentétesen gyakorolja, amelyben a másik fél okkal bízhatott. Az bizonyos, hogy a *venire contra factum proprium* tilalmának nagy jelentősége van az olyan tartós, némely esetben élethosszig tartó jogviszonyok esetében, mint pl. a házastársak közötti vagyoni jogi kapcsolatot rendező szerződéses jogviszony. A felek a szerződés megkötésekor, illetve azt megelőzően, valamint a szerződéses jogviszony fennállása alatt és megszüntetése során kötelesek az alapvető követelmények megtartására. Általános jogkövetkezményként elmondható, hogy az alapelsértő magatartásra jogot nem lehet alapítani (*ex iniuria ius non oritur*).¹ Kérdéses azonban, hogy ez a szankció – speciális törvényi rendelkezés hiányában – elmehet-e odáig, hogy az alapelv sérelmével megkötött (házassági vagyoni jogi) szerződésre, vagy annak egyes rendelkezéseire az érvénytelenség jogkövetkezménye len-

¹ Ezt tézisszerűen kifejtve ld. BENKE József: *Bevezetés a magánjog általános elveibe*. Budapest, HVG-ORAC, 2019. 90–95.

ne alkalmazható,² vagy az általános magánjogi tilalom megsértése csupán arra vezet, hogy e joggyakorlás nem érhet célt. Ennek módja kétféle lehet: az előidézni kívánt jogváltozás nem valósul meg, illetve az elkerülni kívánt jogváltozás megvalósul. Az elkerülni kívánt jogváltozás beállítása azonban – *lex specialis* hiányában – nem eredményezheti, hogy anyagi jogi értelemben jogviszony, helytállás, felelősség, kötelezettség jöjjön létre, módosuljon vagy szűnjék meg, hanem a bíróság hagyja figyelmen kívül a fél jogérvényesítő eljárása során az alapelvi követelményt sértő magatartást (jognyilatkozat, bizonyítási indítvány stb.). Ezzel az állam kényszermonopóliuma megtagadja a magánjogi alapelvet sértő magatartástól – perbeli támadástól vagy védekezéstől – a jogi védelmet, így az eljárás eredményeként végső soron az elkerülni kívánt jogváltozás is megvalósulhat a peres fél pervesztessége következtében.

2. Jóhiszeműség és tisztesség alapelve

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) 1:3. § szerint

„a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megfelelően kötelesek eljárni. A jóhiszeműség és tisztesség követelményét sérti az is, akinek joggyakorlása szemben áll olyan korábbi magatartásával, amelyben a másik fél okkal bízhatott.”

A jóhiszeműség és tisztesség elve Ptk. Bevezető rendelkezései között helyet kapva magában foglalja egyrészt a jóhiszeműség és tisztesség követelményét a jogok gyakorlása és kötelezettségek teljesítése során, illetve kizárólag a joggyakorlás tekintetében a *venire contra factum proprium* elvét is követendővé teszi a polgári jogviszonyok alanyai számára.

A jóhiszeműség és tisztesség alapelvének gyökerei a *bona fides* római jogban kialakult elvére vezethetőek vissza.³ Kecskés László és Vékás Lajos a jóhiszeműség és tisztesség elvét a német jogban ismert *Treu und Glauben* elvére vezette vissza.⁴ Hazai magánjogunkba a rendszerváltást követően a Polgári Törvénykönyv módosításáról szóló

² Így véli pl. TÓTH Zoltán: Új elemek, új távlatok: a házassági vagyoni jogi szerződés új szabályai. *Közjegyzők Közlönye*, 2014/2. 6–7. https://www.mokk.hu/regiodal/pdf/linkgyujto/KK/Kozjegyzok-kozlonye_2014-2.pdf

³ Ld. FÖLDI András: *A jóhiszeműség és tisztesség elve. Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig*. Budapest, ELTE ÁJK, 2001. 9–30.

⁴ KECSKÉS László: A Ptk. újrakodifikálásának hatása polgári jogunk alapelveire. *Jogtudományi Közöny*, 1994/3. 108.; VÉKÁS Lajos: Bevezető rendelkezések: A jogok gyakorlása és kötelezettségek teljesítése. In: GELLÉRT György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata I.* Budapest, KJK Kerszöv, 1992. 28.; Ld. Hein KÖTZ: Die Ungültigkeiten von Verträgen wegen Gesetz- und Sittenwidrigkeit. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, 1994/2.; Wilhelm WEBER: *Treu und Glauben*. (242. BGB) Berlin, 1961.

1991. évi XIV. törvény iktatta be a jogintézményt, bár a jóhiszeműség érvényesülése az 1959-es Ptk. előtti magánjogi szabályozásban is megjelent.⁵

A jóhiszeműség és tisztesség elve egy olyan magatartási mérce, amely objektív zsinórmértéket fogalmaz meg a polgári jogi viszonyokban követendő eljáráshoz és egyben a felek kölcsönös bizalmának garanciáját is jelenti. Az alapelv nyitott hipotézisű norma, amelynek tartalmi kitöltéséhez és gyakorlati alkalmazásához az általános forgalmi, és a felek között kialakult üzleti szokások nyújtanak támpontot.⁶

Az alapelv a magánjog egész területén érvényesítendő: a Ptk. és a külön törvények által szabályozott életviszonyokban egyaránt, a magánszemélyek jogviszonyaiban és az egyszemélyes jogi helyzeteikben (státuszviszonyaikban) éppúgy, mint az üzleti viszonyokban (például a társasági jogviszonyokban).⁷

Az elv a gyakorlatban sokszor hivatkozott jogalap,⁸ sőt még az is előfordult, hogy a fél felülvizsgálati kérelmének alapjául szolgáló ítéletet azon az alapon kifogásolta, hogy a bíróság ítélezése során meghozott döntés sérti a Ptk. 1:3. § szerinti jóhiszeműség és tisztesség elvét. A Kúria ezzel kapcsolatban megállapította, hogy a jóhiszeműség és tisztesség elve „a felek egymás közötti jogviszonyára irányadó”.⁹

A jóhiszeműség és tisztesség alapelvébe ütköző magatartáshoz a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (továbbiakban: régi Ptk.)¹⁰ nem fűzi a semmisség jogkövetkezményét, hanem a polgári jogviszonyban részt vevő személyek egymással szembeni eljárására állapít meg általános etikai mércét.¹¹ Az alapelvek tekintetében a Győri Ítéltábla kimondta, hogy azok sérelme önmagában nem vezet jogszabályba ütközés miatti érvénytelenséghez.¹² A Legfelsőbb Bíróság eseti döntésében azt is kikötötte, hogy a jóhiszeműség és tisztesség elvébe ütköző magatartás csak akkor vonhat maga után kártérítési szankciót, ha a kártérítési felelősség valamennyi feltétele fennáll.¹³

Az alapelvek gyakorlati alkalmazhatóságáról Vékás Lajos már a jóhiszeműség és tisztesség alapelvének 30 évvel ezelőtti bevezetésénél is megállapította, hogy az alapelvek egyrészt segítséget nyújtanak a bírónak egyes konkrét normák értelmezésénél, másrészt hézagkitöltő szereppel is rendelkezhetnek, amennyiben az alapelv más megfelelő jogszabály hiányában, szubszidiárius jelleggel közvetlenül is alkalmazható, azonban felhívta a figyelmet arra, hogy ügydöntő jellegű alkalmazására csak akkor kerülhet sor, ha a konkrét eset kimondottan megfelel egy meghatározott alapelvnek,

⁵ Ld. KELEMEN László: *A jóhiszeműség és tisztesség a magánjogban*. Szeged, Ablaka György Könyvnyomdája, 1937. 22–30.

⁶ VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019. Ptk. 1:3. §: 1. pont.

⁷ Uo. 1:3. §: 1. pont.

⁸ Ld. pl. a Kúria Pfv. 20.634/2018/10. sz. határozatát, vagy a PJD2019. 30. sz. döntést.

⁹ Kúria Pfv. 22.634/2017/6. sz. ítéletének 38. pontja.

¹⁰ Régi Ptk. 4. §.

¹¹ EBH2009. 1972., BH2009. 365.

¹² BDT2014. 3101.

¹³ BH2003. 195.

ami elsősorban a joggal való visszaélés és a régi Ptk. utaló magatartás¹⁴ elvei körében életszerű.¹⁵

3. A *venire contra factum proprium* tilalma

Az új Ptk. újítása, hogy a Bevezető rendelkezések között a jóhiszeműség és tisztesség követelményébe ütközőnek tekinti, és a generálklauzula sérelmének kiemelt példaként külön szabályozza a *venire contra factum proprium* ősi, igen sok mai magánjogban elfogadott tételét. Ez azt jelenti, hogy nem megengedett az olyan joggyakorlás, amely ütközik a jogosult korábbi magatartásával.¹⁶

A Ptk. 1:3. § (2) bekezdése alapján jogilag tiltott, nem megengedett az olyan joggyakorlás, amely ütközik a jogosult korábbi magatartásával.¹⁷

Kelemen László szerint a „saját korábbi tényeinkhez való köteles hűség” azt jelenti, hogy jelentősége van annak a látszatnak, amit magatartásunk felkelt (*erregter Rechtsschein*), de mégsem jelenti a látszatért való felelősség dogmatikai elismerését, különösen nem úgy, mintha annak törvényes vélelem folytán a valóságot pótló ereje lenne.¹⁸ Álláspontja szerint a *venire contra factum proprium* elv tulajdonképpen nem más, mint az utaló magatartás felruházása, amely a felet a tárgyi jog erejével ahhoz a tényhez köti, amire viselkedése ráutal.¹⁹

Az alapelvek jelentőségével a hazai jogirodalomban behatóbban foglalkozó Benke József szerint a *venire contra factum proprium nulli conceditur* elvét a 12. századi bolognai glosszátor, Azo Portius *Brocardica aurea* című jogi adagium-gyűjteményének köszönhetjük.²⁰

Az elv fogalmi elemei, alkalmazhatóságainak feltételei Benke szerint az alábbiak:

- Két fél közül az egyik fél tanúsítja mindkét, tehát a korábbi és a későbbi magatartást is,
- melyek közül a későbbi magatartás csak joggyakorlás lehet, tehát nem kötelezettség teljesítés,
- a korábbi magatartás pedig csak jogszerű lehet, tehát nem lehet jogellenes, felróható, vagy joggal való visszaélésszerű.
- A másik fél okkal bízhatott abban, hogy e joggyakorlás nem fog szemben állni, azaz harmonizál a joggyakorló fél korábbi magatartásával.²¹

¹⁴ Régi Ptk. 6. §.

¹⁵ VÉKÁS i. m. 27.

¹⁶ A Polgári Törvénykönyvről szóló T/7971 számú törvényjavaslat indokolása. 376.

¹⁷ VÉKÁS–GÁRDOS i. m. 1:3. §: 2. pont.

¹⁸ KELEMEN i. m. 132–133.

¹⁹ KELEMEN i. m. 141.

²⁰ Ld. BENKE József: A *venire contra factum proprium* általános magánjogi tilalma – Egy indukcióval kialakított középkori jogelven alapuló 21. századi magánjogi tilalom dedukció útján megállapítható alkalmazási lehetőségeiről. *Állam- és Jogtudomány*, 2018/4. 8.

²¹ BENKE (2018) i. m. 16–18.

- Nem feltétel azonban, hogy a joggyakorló fél a korábbi magatartást másik féllel való viszonyában tanúsítsa, vagyis, hogy a két fél jogviszonyban álljon egymással. Az elv azonban nem alkalmazható azokra az esetekre, amikor:
 - a tilalomba ütköző magatartás kárt okoz, mert ebben az esetben a kontraktuális vagy a deliktuális kárfelelősség, illetve a kártalanítás szabályai irányadóak;
 - a magatartás jogszabály által megkívánt jognyilatkozat megtagadásával összefüggésben merül fel, mert ebben az esetben a joggal való visszaélés tilalma alapján azt a bíróság ítéletével pótolja;
 - a korábbi magatartás felróható, mert erre az esetre a *nemo suam turpitudinem allegans auditur* szabályai irányadóak.²²

A *venire contra factum proprium* elve ún. általános jelentőségű konkrét tényállás (ájk.). A Ptk. általános indokolása szerint ezek az általános magánjogi tilalmak csupán általános jelentőségüknél fogva kerültek a Bevezető rendelkezések között elhelyezésre, de a jogalkalmazásban játszott konkrét szerepük nem különbözik a törvény további könyveiben elhelyezett normák funkciójától. A Ptk.-ban nevesített ájk. egyrészt a jogszabály által megkívánt jognyilatkozat megtagadását szankcionáló szabály, ha az ilyen magatartás joggal való visszaélésként értékelendő, és az általa okozott sérelem másként nem hárítható el.²³ Másrészt a felróható magatartásra előnyök szerzése végett történő hivatkozást tilalmazó rendelkezés (*nemo suam turpitudinem allegans auditur*),²⁴ továbbá a korábbi magatartással szemben álló cselekedet figyelmen kívül hagyását előíró szabály.

A Ptk. általános jelentőségű konkrét tényállásai önmagukban is konkrét polgári jogi igények elbírálásának alapjául szolgálhatnak, szemben a Bevezető rendelkezések alapelvi jellegű generálklauzuláival. A Legfelsőbb Bíróság a régi Ptk. alapelveivel kapcsolatban kialakult gyakorlatát folytatva²⁵ a Győri Ítélőtábla kimondta, hogy az alapelvek nem érvénytelenségi okok, azok esetleges sérelme jogszabályba ütközésre hivatkozással sem eredményezi a szerződés érvénytelenségét.²⁶ Megsértésük esetén a joggal való visszaélés ítélettel való pótlása iránt konkrét polgári jogi igény alapítható, a másik két ájk. esetén, – így a *venire contra factum proprium* elve esetében is – nevesített jogkövetkezmény hiányában e magatartással megsértett alapelv természetéből folyó jogkövetkezmény vonható le, amelyre a perbeli védekezés során, illetve a polgári jogi igénnyel szemben ellenigényként lehet hivatkozni.²⁷

Az elv szankciója, hogy abba ütköző magatartással a fél nem érhet célt, vagyis az előidézni kívánt jogváltozás nem valósulhat meg, illetve az elkerülni kívánt jogváltozás megvalósul. Ezek a szankciók csak nagyon szűk keretek között érvényesülhetnek, az elkerülni kívánt jogváltozás beállítása nem mehet el addig, hogy a felek között szerződés jöjjön létre, vagy fizetési kötelezettség keletkezzen. Egyéb tényállási elemek

²² Uo. 18–19.

²³ Ptk. 1:5. § (2) bek.

²⁴ Ptk. 1:4. § (2)–(3) bek.

²⁵ BH2009. 365. és EBH2009. 1972.

²⁶ BDT 2014. 3101.

²⁷ BENKE (2019) i.m. 146.

megvalósulása nélkül (pl. kár keletkezése, szerződési kötelezettség stb.) az elv önmagában nem vezethet meg nem tett jognyilatkozat pótlására, vagy magatartásra kötelezésre. A perbeli ellenérdekű fél kifogására a bíróság nem veszi figyelembe az alapelvet sértő magatartással összefüggő jognyilatkozat tartalmát.²⁸ Római jogi források alapján a döntést már akkor sem lehetett önmagában az elvbe ütközésre alapozni, az minden esetben konkrét jogszabállyal volt csak indokolható.²⁹

4. *Venire contra factum proprium* a gyakorlatban

Az új Ptk. az elv alkalmazhatóságát két okból is nagyon szűkre szabja: egyrészt a Ptk. néhány helyen maga engedi meg a saját korábbi magatartástól eltérést, másrészt csak akkor kerülhet sor az alkalmazására, ha nincsen *lex specialis*, azaz szubszidiárius jelleggel. A Ptk. felhatalmazása alapján a fél egyes esetekben joggyakorlása során eltérhet olyan korábbi magatartásától, amelyben a másik fél okkal bízhatott. Benke álláspontja szerint a tilalom alóli kivételnek számít a jogosult *ius variandi* jogának gyakorlása,³⁰ így például amikor a zálogjogosult a kielégítési jog érvényesítésének választott módjáról másra térhet át,³¹ vagy a jogosult választott kellékszavatossági jogáról másira való áttérésének lehetősége esetén,³² illetve amikor az érdekműlás következtében a szerződést a jogosult felmondhatja vagy elállhat tőle, és ha ez a jog több okból is megilleti, a megjelölt elállási vagy felmondási okról másra térhet át.³³

Ha a felek szerződéses jogviszonyban állnak egymással, akkor a felek jogviszonyára irányadó speciális normákat kell alkalmazni, és az elv önálló alkalmazására nem kerülhet sor.³⁴ Az elv élő joggá válása igen ritkán érhető tetten a bírói gyakorlatban, amit nem csak az új Ptk. bevezetése óta eltelt kevés idő indokol, hanem az adott tényállásra alkalmazható konkrét jogszabályi rendelkezés léte is. Néhány esetben azonban a bíróság mégis alkalmazta a *venire contra factum proprium* elvét akként, hogy a felet elzárta az elvbe ütköző jognyilatkozat tételétől, vagy az abba ütköző jognyilatkozatot nem értékelte. A Pécsi Ítéltábla egy megbízási díjjal kapcsolatos jogvitában hozott ítéletében megállapította, hogy az alperes perbeli hivatkozásai, és perbeli magatartása szemben áll olyan korábbi magatartásával, melyben a másik fél okkal bízhatott, mely magatartás a Ptk. 1:3. § (2) bekezdése értelmében a jóhiszeműség és tisztesség követelményét sérti. A felek közötti levelezés tartalmából egyértelműen levonható a következtetés, hogy az alperes elfogadta, hogy a birtokba adásig a felperes üzemelteti az ingatlant, így arra való hivatkozása, hogy az üzemeltetéssel a felperesnek fel kellett volna hagynia, a Ptk. 1:5. § (1) bekezdése szerinti joggal való visszaélésnek minősül, melyet a törvény tilt, ezért e hivatkozásokat a másodfokú bíróság a jogvita elbírálásakor figyelmen kívül

²⁸ BENKE (2018) i.m. 19-20.

²⁹ BENKE (2018) i. m. 15–16.

³⁰ BENKE (2018) i. m. 16.

³¹ Ptk. 5:127. § (2) bek.

³² Ptk 6:160. §.

³³ Ptk. 6:140. §.

³⁴ BENKE (2019) i. m. 149.

hagyta.³⁵ Egy másik, a régi Ptk. hatálya alá tartozó ügyben a felperesi jogelőd vállalta a bérleti díjak kifizetését, majd a számlákat befogadta és kifizette, ezt követően pedig azt állította, hogy nem kellett bérleti díjat fizetnie, amely magatartását a Fővárosi Ítéltábla által is helyt állónak találva minősítette az elsőfokú bíróság a jóhiszeműség és a tisztesség követelményébe ütközőnek. A Fővárosi Ítéltábla kimondta, hogy habár a régi Ptk.-ban nem szerepel az új Ptk. 1:3. § (2) bekezdésében rögzített esetkör, mégis sérti a jóhiszeműség és tisztesség követelményét az is, akinek joggyakorlása szemben áll olyan korábbi magatartásával, amelyben a másik fél okkal bízhatott.³⁶ A Kúria szerint, ha a felmondást tartalmazó irat átadásakor úgy tekintették, hogy a felmondás átadásátvétele nem történt meg, majd azt követő magatartásukból is erre lehet következtetni, azonban utóbb a munkavállaló mégis a felmondás hatályos közlésére hivatkozik, az olyan magatartásnak minősül, ami sérti a jóhiszemű és tisztességes eljárás követelményét, ezért a bíróság az ilyen magatartás tanúsításának alapjául szolgáló hivatkozást, vagyis a felmondás közlését nem állapíthatja meg.³⁷

Csak annyiban lehet a *venire contra factum proprium* elvébe ütköző magatartásnak közvetlenül visszatükröződő joghatása a polgári perekben, hogy a bíróság a tényállás szabad megállapításának elve alapján a tilalomba ütköző magatartásra hivatkozó fél elől – nem hivatalból – elzárja az ilyenfajta bizonyítás lehetőségét.³⁸

5. A *venire contra factum proprium* tilalma és a házassági vagyoni szerződés

Hazai magánjogunkban a házastársak vagyoni viszonyaihoz kapcsolódó önrendelkezési jog újjászületését a házasságról, családról és gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (továbbiakban: Csjt.) 1987. július 1. napján hatályba lépett módosítása hozta el.³⁹ Ettől kezdve a házastársaknak lehetősége nyílt a törvényes vagyoni rendszertől eltérni házassági vagyoni szerződés megkötésével, így a Csjt. vagyoni rendelkezései diszpozitívává váltak, attól a felek – saját akaratelhatározásuk alapján – eltérhetnek, és akár egészben akár részben „kiléphetnek” a Csjt. vagyonközösségen alapuló vagyoni rendszeréből, azaz saját belátásuk alapján szabályozhatják vagyoni viszonyaikat.⁴⁰

A Ptk. a házassági vagyoni szerződés tartalmával kapcsolatban akként rendelkezik, hogy

„a házassági vagyoni szerződésben a házasulók és a házastársak maguk határozhatják meg azt a vagyoni rendszert, amelyet a házastársi vagyonközösség helyett a szerződésben meghatározott időponttól életközösségük időtartama alatt a vagyoni viszonyaikra alkalmazni kell. A felek a házassági vagyoni

³⁵ Pécsi Ítéltábla Gf.40.008/2017/4. sz. ítélete.

³⁶ Fővárosi Ítéltábla Gf.40.072/2015/7. sz. ítélete.

³⁷ Kúria Mfv.I.10.323/2017/8. sz. ítélete.

³⁸ BENKE (2018) i. m. 22.

³⁹ A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról szóló 1986. évi IV. törvény 9. §.

⁴⁰ KÖRÖS András: *Házastársi közös vagyon, közös lakás*. Budapest, HVG-ORAC, 2002. 114.

szerződésben vagyonuk meghatározott részei tekintetében különböző vagyoni rendszereket köthetnek ki, és eltérhetnek a törvényes vagy a választott vagyoni rendszerek szabályaitól is, ha az eltérést e törvény nem tiltja.⁴¹

A szűk értelemben vett házassági vagyoni szerződésnek tehát csak az a szerződés minősül, amelynek alanyai csak házasulók vagy házastársak lehetnek, időbeli hatálya a jövőre vonatkozóan, a házassági életközösség idejére terjed ki, a tartalma pedig a házastársak vagyoni viszonyainak a törvénytől legalább részben eltérő rendezésére terjed ki.⁴² A házassági vagyoni szerződés a házassági vagyoni viszonyokról konstitutív módon rendelkezik, vagyis a családjogi rendelkezésektől eltérést rögzít.⁴³

A szerződéses jogviszonyokban nem az alapelv, hanem az alapelvet konkretizáló, az adott jogviszonyra irányadó *lex specialis* alkalmazandó. Kérdés, hogy mi jelenti a saját korábbi magatartással ellentétes joggyakorlás tilalmát a házassági vagyoni jogon belül a házassági vagyoni szerződés esetében. A téma érdekességét az adja, hogy a felek a szűk értelemben vett házassági vagyoni szerződés megkötésekor bizonytalan jövőbeli állapotra szerződnek, és a szerződés – életközösségük hosszától függően – akár több évtizedig is hatályban maradhat, amely alatt a felek vagyoni viszonyában a házassági vagyoni szerződés megkötésekor még előre nem látott változások állhatnak be, amelyet esetleg utólag már nem úgy kívánnának rendezni, mint ahogy azt a házassági vagyoni szerződés megkötésekor tették.

A házassági vagyoni szerződés tartalmára vonatkozó szabályok diszpozitívak, azoktól a szerződési szabadság elve alapján a felek szabadon eltérhetnek, azonban természetesen ennek az eltérésnek is vannak korlátai. A házassági vagyoni szerződés érvénytelenségének megállapítását a Ptk. semmisségi és megtámadhatósági okaira hivatkozva lehet kérni. Van-e jogi relevanciája az olyan magatartásnak, amely a korábbi-tól eltér, és amely alapján az egyik fél joggal bízhatott abban, hogy a közöttük korábban létrejött házassági vagyoni szerződés vagyoni viszonyaira már nem, vagy csak a magatartásból következtethető változásokkal együtt érvényes?

A házassági vagyoni szerződés speciális a többi szerződéshez képest a tekintetben, hogy egyrészt a Ptk. családjogi könyvének szabályai is irányadóak rá, másrészt szerződés lévén, a Ptk. Hatodik Könyvének a szerződésre, a szerződési jog alapelveire, és a szerződés általános szabályai vonatkozó rendelkezései is alkalmazandók. A *venire contra factum proprium* általános magánjogi tilalmának szerződési jogi *lex specialis*a a Ptk. 6:63. § (5) bekezdése, mely szerint a szerződés tartalmává válik minden szokás, amelynek alkalmazásában a felek korábbi üzleti kapcsolatukban megegyeztek, és minden gyakorlat, amelyet egymás között kialakítottak, továbbá minden, az adott üzletágban a hasonló jellegű szerződés alanyai által széles körben ismert és rendszeresen alkalmazott szokás, kivéve, ha annak alkalmazása a felek között – korábbi kapcsolatukra is figyelemmel – indokolatlan volna.⁴⁴ A szokások és szerződési gyakorlat beépülését

⁴¹ Ptk. 4:63. § (1)–(2) bek.

⁴² CSÚRI Éva Katalin: *A házassági vagyoni jog gyakorlati kérdései*. Budapest, Complex, 2006. 231.

⁴³ CSÚRI (2006) i. m. 231.

⁴⁴ BENKE (2019) i. m. 151.

a szerződés tartalmába a bírói gyakorlat alakította ki, és már a régi Ptk. hatálya alatt is irányadóvá vált, hogy a szerződés tartalmává válnak – külön kikötés nélkül, hallgatólagosan is – mindazon kötelezettségek, amelyek az adott szerződés természetéből és céljából, a felek közötti korábbi gyakorlatból, valamint a kialakított szakmai szokásokból szükségszerűen következnek.⁴⁵ Ez alapján a szerződés részévé váló felek szokásai, közöttük kialakult gyakorlat olyan korábbi magatartásuknak feleltethető meg, amellyel adekvát magatartás tanúsítása szerződési kötelezettséggé válik, így az azzal ellentétes későbbi magatartás szerződésszegést alapozhat meg, amely ehhez fűződő szankció alkalmazását teszi lehetővé.⁴⁶

A Kúria Pfv. II. 21.696/2014. számú, egy házassági vagyoni szerződéssel kapcsolatos döntésében megjelent a *venire contra factum proprium* elvének alkalmazása, amikor a felek a házassági vagyoni szerződéssel az életközösség 17 évvel korábbi létrejöttére visszamenőleg is, és nem csak a jövőre nézve zárták ki a vagyonközösséget, viszont a házastársak a szerződés megkötéséig közösen gazdálkodtak. A Kúria a szerződés ezen részét jóerkölcsbe ütközése okán semmisnek mondta ki (részleges érvénytelenség), mert a házastársak a szerződés megkötéséig közösen gazdálkodtak, közös vállalkozásaik voltak, közösen vettek fel és törlesztettek hiteleket, továbbá a családban kialakult munkamegosztásnak megfelelően a felperes nevelte a felek gyermekét, míg az alperes biztosította a család kiemelkedően magas színvonalú megélhetését. A Kúria szerint ezért nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütközik, és a családvédelmi érdekeket is súlyosan sérti, a felperesre nézve kirívóan hátrányos az a szerződéses rendelkezés, amely a házastársak 17 évi együttélését követően az életközösség kezdő időpontjára visszamenően kizárja mindazon vagyontárgyak tekintetében a közös vagyonszerzést, amelyek az együttélés alatt a Csjt. 27. § (1) bekezdése alapján a házastársak közös tulajdonába kerültek.⁴⁷ A korábbi jogszerű magatartásnak a közös gazdálkodás feleltethető meg, amely ellentétben áll azon későbbi magatartással, hogy a felek olyan házassági vagyoni szerződést kötöttek, amely a vagyonközösséget kizárja, azonban a korábbi közös gazdálkodás szerinti vagyonközösségen alapuló rendszerben a másik fél a korábbi 17 évi együttélés alapján okkal bízhatott. Habár az előnytelenül szerződő házastárs védelmét ez esetben a jóerkölcsbe ütközésen alapuló semmisség intézménye adta, tetten érhető a saját korábbi magatartással ellentétes joggyakorlás tilalmának elve is. A per a régi Ptk. és a Csjt. hatálya alá tartozott, így még elméleti szinten sem volt meg a lehetőség a *venire contra factum proprium* elvére való hivatkozásnak, az új Ptk. 4:72. § azonban már ki is mondja, hogy a házastársak a házassági vagyoni szerződésben a házastársi vagyonközösséget csak a jövőre nézve zárhatják ki teljesen vagy meghatározott vagyonszerzések, vagyontárgyak, terhek és tartozások tekintetében. Az új Ptk. házassági vagyoni jogra vonatkozó ezen újítása azt a célt szolgálja, hogy kiszolgáltatottság nélküli, kiszámítható és tervezhető egzisztenciális és gazdasági biztonságot nyújt-

⁴⁵ BDT 2005.1281. I.

⁴⁶ BENKE (2019) i. m. 151.

⁴⁷ BH2015.254.

son a házastársak és harmadik személyek⁴⁸ számára is, amely a *venire contra factum proprium* elv házassági vagyoni céljának is megfeleltethető.

A Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a házassági vagyoni szerződések megítélése során az általános szempontok mellett a családjogi viszonyok sajátosságait is figyelembe kell venni.⁴⁹ A Fővárosi Törvényszék gyakorlatában merült fel az az eset, amelyben az alperes viszontkeresete szerint a felek házassági vagyoni szerződésének célja az egyik házastárs korábbi házastársa elől a kielégítési alap elvonása volt, és az előnytelenül szerződő házastárs ennek érvénytelenségére hivatkozással próbált a szerződés általi vagyonrendezésből szabadulni. Az ügyben eljáró bíróságok a fenti tényelődással kapcsolatban indoklásukban kifejtették, hogy a jóerkölcse ütközés tilalmának alkalmazása a felek egymás közötti viszonyában alkalmatlan, fedezetelvonás miatt harmadik személlyel szembeni relatív hatálytalanságot lehetne ezen ügyben megállapítani. Az ügyben a színlelésre vonatkozó kérelem kapcsán az elsőfokú bíróság szerint⁵⁰ – a másodfokú bíróság egyetértésével – a szerződéskötési szándék mögötti rejtett indok, vagy a felek titkos fenntartása a régi Ptk. 207. § (5) bekezdése értelmében közömbös a szerződés érvényessége szempontjából. A szerződés színleléséhez ugyanis a felek közös szándéka és akarata szükséges a színlelés tekintetében is, márpedig – a szerződés által különvagyonhoz jutó – felperes részéről ez nem nyert bizonyítást.⁵¹ A tényállás alapján elmondható, hogy a jóhiszeműen szerződő házastárs, vagyis a felperes szemszögéből a házassági vagyoni szerződés megkötése, és azzal a különvagyon körének meghatározása lehetett az alperes egy olyan korábbi magatartása, amelybe a későbbi magatartása – vagyis, hogy semmisségre (színlelés, jó erkölcsbe ütközés) hivatkozással kéri a szerződés érvénytelenségének megállapítását – ütközik. A felperes okkal bízhatott a létrejött házassági vagyoni szerződésnek megfelelő vagyoni állapot tényleges fennállásában. A szerződést a volt házastársa előli fedezetelvonás céljából megkötő alperes viszont nem hivatkozhatna arra elméletben sem, hogy a korábbi magatartás mögötti szándék egyértelműen a fedezetelvonás volt, és az nem terjedt ki a szerződéssel létrehozott vagyoni állapot kialakítására, ezért okkal bízhatott abban, hogy annak megfelelő állapotot a felperes nem fogja ténylegesen követelni. A korábbi magatartásnak a fentebb már említett feltételek alapján jogszerűnek kell lennie, színlelt szerződés létrehozása viszont jogellenes magatartás.

Egy másik esetben az alperes – a házassági vagyoni szerződés megkötését követően – házastársával közösen tanúsított magatartása alapján következtetett arra a tényre, hogy a korábbi házassági vagyoni szerződésükben kikötöttek erre tekintettel módosultak. A felek a házassági vagyoni szerződésben kijelentették, hogy a felperes különvagyonát jelenti részben pénzintézetnél elhelyezett, részben birtokában lévő készpénzből álló jelentős pénzüsszeg, amit azonban a szerződéskötést követően közösen feléltek. A felperes a házassági vagyoni szerződésre hivatkozással kérte annak

⁴⁸ Ld. BARZÓ Tímea: Hitelezővédelmi szabályok a házassági vagyoni jogban. *Acta Universitatis Szegediensis: forum: acta juridica et politica*, 2014/2. 44–49.

⁴⁹ BH1994.537.

⁵⁰ Budai Központi Kerületi Bíróság 3.P.XI.30.139/2016/76. sz. részitélete.

⁵¹ Fővárosi Törvényszék 50.Pf.639.679/2018/5. sz. részitélete.

megtérítését az alperestől, mondván, abban rögzítették, hogy a házasság felbomlása esetén a felperes részére a pénzösszeg visszajár akkor is, ha az már nincs meg, az alperes pedig kötelezte magát, hogy azt a felperes részére – feltétel kikötése nélkül – megtéríti. A Szegedi Ítéletábra jóerkölcsbe ütközés címén érvénytelennek minősítette ezt a szerződési kikötést, de az érvénytelenség jogkövetkezményeként részben módosította a házassági vagyoni szerződést akként, hogy a felperes az életközösség fennállása alatt a közös életvitel körében elhasznált vagy felélt különvagyonának megtérítésére a házastársi közös vagyonból tarthat igényt.⁵² A fenti tartalmú szerződés megkötését követően az a magatartás, hogy a felperesi különvagyonból fedezik a közös kanadai kiköltözéssel járó kiutazás költségeit, és az életvitellel járó közös költségeket, szemben áll azzal a magatartással, hogy később mégis különvagyoni jellegére hivatkozva követeli ezt a felélt pénzösszeget a felperes, mivel az alperes okkal bízhatott abban, hogy a felperes magatartása már azt jelenti, hogy nem különvagyonként kezeli, nem különvagyonnak tekinti ezt az összeget, és az közös vagyonukká vált.

Abban az esetben, amelyben fél a házassági vagyonközösséget megszüntető szerződés érvénytelenségének megállapítását – többek között – a régi Ptk. 4. §-ban található jóhiszeműség és tisztesség alapelvébe ütközésre hivatkozva kérte a bíróságtól,⁵³ a Kúria kimondta, hogy az alapelv megsértése nem eredményez érvénytelenséget. Felhívta továbbá a figyelmet arra, hogy a vagyonmegosztás tárgyában érvényesen létrejött szerződés jogkövetkezménye, hogy attól utóbb egyoldalúan egyik házastárs sem térhet el.⁵⁴ Hangsúlyozta, hogy érvényes szerződéshez mindenki, így a bíróság is kötve van, ezért nem teljesíthető a házastársi közös vagyon megosztása iránti kereset, ha a felek a közös vagyon megosztását szerződéssel rendezték, és a szerződés érvénytelenségének megállapítására kizárólag a Ptk.-ban meghatározott érvénytelenségi okokra alapítva kerülhet sor. A vagyonmegosztás tárgyában létrejött szerződés semmissége a hivatkozott alapelvekbe ütköző szerződéskötés esetén sem állapítható meg. A törvény kötelező érvényesülést kívánó szabályával ellentétes szerződés akkor érvénytelen, ha ennek jogkövetkezményeként a semmisséget a jogszabály mondja ki.⁵⁵ A régi Ptk. hatálya alatti esetről még nem volt jogszabályi lehetőség a *venire contra factum proprium* elvének értékelésére, azonban a döntés felhívja a figyelmet arra, hogy csak akkor érvénytelen a szerződés, ha ezt a jogkövetkezményt maga a jogszabály kimondja. Ebből következően megállapítható, hogy a *venire contra factum proprium* elve önmagában semmiképpen nem elégséges hivatkozási alap a szerződés érvénytelenségének megállapításához.

A célzott joghatás hibája körében a jóerkölcsbe ütközés alapján érvénytelennek nyilvánított szerződés is szolgálhat a *venire contra factum proprium* elvének védelmeként, de a jóerkölcsbe ütközésnél mindig azt kell vizsgálni, hogy társadalmilag elítélendő-e a szerződés,⁵⁶ és nem azt, hogy az egyik házastárs okkal bízhatott-e a másik házastárs

⁵² Szegedi Ítéletábra Pf.II.20.010/2013/3. sz. közbenső ítélete.

⁵³ Kúria Pfv.II.20.802/2014/5. sz. ítélete.

⁵⁴ BH1997.338.

⁵⁵ Kúria Pfv.II.20.802/2014/5. sz. ítélete.

⁵⁶ BH2000.539.

társ korábbi magatartásában vagy sem.⁵⁷ A szerződéskötési akarat hibája körében szó lehet arról, hogy a fél tévedésben volt, viszont ez a tévedése a másik fél olyan korábbi magatartása miatt alakult ki, amiben okkal bízhatott, és amely ellentétes a másik fél később tanúsított magatartásával. Ha ez a tévedés olyan lényeges körülményben való tévedés, amelynek ismeretében a fél nem kötötte volna meg a szerződést, vagy más tartalommal kötötte volna meg, akkor a Ptk. 6:90. § alapján tévedésre alapozva támadhatja meg a szerződést, amely a megtámadás eredményessége esetén megkötése időpontjától érvénytelenné válik. Ha pedig a korábbi magatartás és az azzal ellentétes későbbi magatartás mögött a másik fél szándékos tévedésbe ejtése áll, a megtévesztés hatására tett szerződési jognyilatkozatot a fél a Ptk. 691. § (1) bekezdésére hivatkozva támadhatja meg.

6. Összegzés

A dolgozat bevezetésében megfogalmazott feltevessel kapcsolatban – miszerint a házassági vagyoni szerződés érvényességére is hatással lehet a *venire contra factum proprium* elve – összegzőként elmondható, hogy a házassági vagyoni szerződés érvénytelenségét – más szerződés érvénytelenségéhez hasonlóan – önmagában a saját korábbi magatartással ellentétes joggyakorlás Ptk. 1:3. § (2) bekezdésében megfogalmazott általános magánjogi tilalma nem alapozza meg. A *venire contra factum proprium* elve a szerződési jogban kizárólag speciális normákban jelentheti önálló igény alapját, folyamatban lévő perben azonban a rá való hivatkozás az elvbe ütköző jognyilatkozat figyelmen kívül hagyását eredményezi. Az elv szerződési jogi *lex specialisa* a Ptk. 6:63. § (5) bekezdése, amely alapján a felek közötti szokások és szerződési gyakorlat is beépül a szerződés tartalmába. A házassági vagyoni jogban az elv érvényesülését szolgálja a Ptk. 4:72. §-ban található azon szabály, mely a felek számára a vagyonekülönítés rendszerének kikötését kizárólag a jövőre nézve engedi meg, és amennyiben a felek között korábban ténylegesen nem a vagyonekülönítés rendszere érvényesült, utóbb mégis az általuk kötött házassági vagyoni szerződésben visszamenőleg is azt tekintik irányadónak, akkor a fél – a szabályt még tételesen is eredményesen hivatkozhat annak semmisségére. A házassági vagyoni szerződésben meghatározott rendelkezések alóli szabaduláshoz legeredményesebben az érvénytelenségi okokra, így a megtámadhatósági és a semmisségi okokra való hivatkozás vezet, amelyek közül a fentebb vázolt példák nyomán a jóerkölcsbe ütközés, a tévedés, a megtévesztés érheti el a célját a *venire contra factum proprium* elvébe ütköző magatartással megkötött házassági vagyoni szerződések esetében. Végezetül hangsúlyozandó, hogy az elv legfőképpen eljárásjogi relevanciával rendelkezik, mivel abba ütköző jognyilatkozatok nem vehetőek figyelembe a bíró döntésének meghozatalánál.

⁵⁷ Wilhelm Weber szerint a jóerkölcs (*gute Sitten*) és a jóhiszeműség és tisztesség elve (*Treu und Glauben*) tartalma közötti különbség, hogy előbbi abszolút, míg utóbbi relatív mértékű jelöl. LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2017. 116.